

การศึกษาเชิงคติชนวิทยา: การตั้งชื่อคลองและชื่อบ้าน ในอำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ

พรรณศิริ แจ่มอรุณ* วุฒิพงษ์ ทองก้อน** กชพร ขวัญทอง***

บทคัดย่อ

รายงานการวิจัยเรื่องนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาของการตั้งชื่อคลองและชื่อบ้านริมคลองในอำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ และเพื่อศึกษาบทบาทและความสำคัญของคลองที่เปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่เน้นศึกษาจากการลงภาคสนามและเอกสาร

ผลจากการวิจัยพบว่า การตั้งชื่อคลองและชื่อบ้านในอำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ ส่วนใหญ่คนในท้องถิ่นตั้งกันเองตามชื่อบุคคลที่อยู่ในคลองหรือลักษณะโดดเด่นของคลอง เช่น ชื่อพืชพันธุ์ไม้ ขนาดหรือทิศทางของคลอง ภูมิประเทศ สัตว์ สิ่งก่อสร้าง ภัยธรรมชาติ เครื่องใช้ไม้สอยและความเชื่อหรือตำนานตามลำดับ เพื่อจดจำได้ง่ายและสะดวกในการสื่อสารให้เข้าใจได้ตรงกัน

บทบาทและความสำคัญของคลองจากอดีตสู่ปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศในช่วงหลัง คลองในอดีตที่เคยมีความสำคัญเป็นต้นกำเนิดของชุมชน แหล่งเศรษฐกิจ ทำกินและเส้นทางคมนาคมหลักเปลี่ยนไปเมื่อถนนตัดผ่าน ก็ก่อให้เกิดความเจริญทางเศรษฐกิจ เกิดพื้นที่ธุรกิจ อุตสาหกรรมและหมู่บ้านแห่งใหม่ของคนต่างถิ่นอยู่ตามแนวถนนและมีรูปแบบสังคมเมือง ส่วนหมู่บ้านที่อยู่ติดคลองเปลี่ยนเป็นรูปแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท

คำสำคัญ : คติชน คลอง บ้าน

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจำสาขาวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

*** หัวหน้าแผนกวัฒนธรรมศึกษา ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

A Study of Folklore: A Determinant of Names of the Canals and Villages in Bangsaothong District, Samutprakarn Province

Phansiri Jamaroon, Wuthipong Thongkon, Kodchaporn Kwanthong

Abstract

This research aimed to study the history and background as to how canals and villages were named along Bangsaothong District, Samut Prakan Province. It also aimed to study the roles and the importance of the canals that have been changing from the past to present. It is a qualitative research emphasizing on field work and documentation.

It was found that most of the canals and villages in Bangsaothong District, Samut Prakan Province were named by people in the area using the names of some important people living in the canals or the unique features of the canals like the names of the plants in the area, the sizes or the directions of the canals, the topography of the areas, the animals, the structures, the behaviors, the instruments, and the beliefs or legends, respectively, to help people easily remember them for convenient communication and good understanding.

The roles and importance of the canals from the past to present have been changing according to the economic development of the country. The canals in the past which were used to be important as the original of the community, economic areas for people to earn their living, and the main communication routes, have become the economic growth with business areas, industries, and new villages of newcomers along the roads with urbanization. The villages along the canals have changed into semi-urban-rural societies.

Key words : folklore, canals, villages

บทนำ

บางเสาชิงเป็นอำเภอที่ตั้งอยู่กึ่งจังหวัดสมุทรปราการและมีเขตการปกครองย่อยออกเป็น 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลบางเสาชิง ตำบลศิริษะจรเข้ใหญ่ และตำบลศิริษะจรเข้ใหญ่ อำเภอบางเสาชิงมีพื้นที่ด้านเหนือติดต่อกับเขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร ส่วนด้านตะวันออกและด้านใต้ติดต่อกับอำเภอบางบ่อและอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

พื้นที่บางเสาชิงในอดีตเป็นป่าพรุร้างมาก่อน ต่อมาราวปลายสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อรัฐมนตรีโยบายให้กรรมสิทธิ์ที่ดินแก่ราษฎรเพื่อเพิ่มผลผลิตคือข้าว จึงเกิดการบุกเบิกพื้นที่ทำนาออกไปกว้างไกล และทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของผู้คนเข้ามาในพื้นที่บางเสาชิงและเปลี่ยนป่าพรุร้างให้กลายเป็นพื้นที่ทำนา ตลอดจนก่อให้เกิดกลุ่มเรือนเล็ก ๆ ไปตามแนวคลองซึ่งในเวลาต่อมาก็ได้พัฒนามาเป็นชุมชนหมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและรูปแบบการดำเนินชีวิตของสังคมชาวนาอันเป็นชุดนิเวศวัฒนธรรมเดียวกันกับชาวนาในภาคกลาง ทั้งยังมีประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับชุมชนบ้านบางพลีในอดีตด้วย

ครั้น ระหว่าง พ.ศ. 2525 - 2529 เมื่อรัฐดำเนินตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ซึ่งมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการพัฒนาชนบทโดยเฉพาะพื้นที่ชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกก็ทำให้ทิศทางการขยายตัวของเมืองมาทางด้านตะวันออกของกรุงเทพมหานคร เช่น มีการสร้างทางคมนาคมทางบก การพัฒนาระบบชลประทาน การสร้างสนามบินพาณิชย์แห่งใหม่ (หนองจุกเห่า) และการขยายเขตอุตสาหกรรมโดยกลุ่มทุนธุรกิจต่าง ๆ ย่อมทำให้เกิดการถือครองที่ดินขนาดใหญ่หลายแห่งเพื่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม ห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ อาคารพาณิชย์ หมู่บ้านจัดสรร อะพาร์ตเมนต์ คอนโดมิเนียม เป็นต้น (พรรณศิริ แจ่มอรุณ, วุฒิพงษ์ ทองก้อน, กชพร ขวัญทอง, 2554, น. 31-37) โดยเหตุนี้สมุทรปราการจึงกลายเป็นเขตอุตสาหกรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย และก็ทำให้แทบทุกพื้นที่ของจังหวัดสมุทรปราการรวมทั้งบางเสาชิงต้องเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทเห็นได้จากกรณีที่ดินบางส่วนเพื่อสร้างท่าอากาศยานนานาชาติสุวรรณภูมิ การถมคลองเพื่อปรับเป็นถนนรวมทั้งสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ

ในอนาคตอันใกล้หากโครงการขนาดใหญ่ทั้งของรัฐและเอกชนแล้วเสร็จย่อมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ สังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่บางเสาชิงมากยิ่งขึ้นและยากที่จะหลีกเลี่ยง จนอาจทำให้ในที่สุดสิ่งที่แสดงถึงความเจริญของท้องถิ่นในอดีตทั้งประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต เรื่องราวของคน คลอง และข้าว ตลอดจนวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นรากเหง้าของคนในบางเสาชิงอาจสูญสลายลงด้วย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ จึงเน้นศึกษาจากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสที่อยู่ในท้องถิ่น เอกสารงานเขียนกึ่งวิชาการ อัตชีวประวัติ หรือบันทึกท้องถิ่น ที่สะท้อนสภาพภูมิประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ เพื่อวิเคราะห์ถึงสาเหตุของการตั้งชื่อคลองและชื่อบ้าน ตลอดจนบทบาทความสำคัญของคลองที่มีต่อผู้คนในอดีตและการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาของการตั้งชื่อคลองและบ้านในอำเภอบางเสาชิง จังหวัดสมุทรปราการ
2. เพื่อศึกษาบทบาทและความสำคัญของคลองที่เปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเน้นการลงภาคสนามในพื้นที่จริง และสืบค้นข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) ทั้งแบบเจาะจงตัวบุคคลและแบบสนทนากลุ่ม โดยการจัดคำถามกว้าง ๆ เป็นคำถามเปิด (openend question) เพื่อนำไปสู่คำถาม

เฉพาะหรือเพื่อมาสู่ข้อมูลเชิงลึกโดยสรุปดังต่อไปนี้

1. การศึกษาเอกสาร

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสารชั้นต้น ที่เป็นเอกสารราชการ เอกสารท้องถิ่น การเขียนบันทึกของชาวบ้านที่ชาวบ้านเขียนเอง และเอกสารชั้นรอง ได้แก่ บทความ หนังสือ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ในสาขาวิชาต่าง ๆ เอกสารเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีเชิงคติชนวิทยา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการตั้งชื่อคลองและชื่อบ้านในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ตลอดจนภาพถ่ายเก่าและแผนที่คลองที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพื้นที่บางเสาะง

2. การลงพื้นที่

ผู้วิจัยได้ศึกษาภาคสนาม โดยลงพื้นที่ทำการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลทุกรูปแบบ ซึ่งจะเน้นการสัมภาษณ์ กลุ่มบุคคลที่หลากหลาย ได้แก่ ผู้รู้ประจำท้องถิ่น นักวิชาการครู อาจารย์ ผู้อาวุโสที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ผู้มีบทบาททางเศรษฐกิจ (นายทุน เจ้าของกิจการ) ผู้นำชุมชน หรืออดีตเคยเป็นผู้นำชุมชน (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะผู้บริหารในองค์การบริหารส่วนตำบล) พระภิกษุ ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้ที่มีภูมิปัญญาหรือเคยอาศัยอยู่เส้นทางเป้าหมาย

ผู้ให้ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้อยู่ในเขตอำเภอบางเสาะงและอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (random sampling) และไม่อาศัยความน่าจะเป็น (non-probabilistic sampling) จะเลือกเฉพาะสมาชิกที่มีคุณสมบัติตรงตามปัญหาวิจัย จำนวนรวมทั้งสิ้น 78 คน โดยกระจายกลุ่มผู้ให้ข้อมูลตามเขตการปกครองท้องถิ่น เมื่อวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2550

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดมาจำแนกข้อมูลออกเป็นส่วน ๆ ทั้งข้อมูลประวัติความเป็นมาเรื่องเล่าคลองต่าง ๆ แล้ววิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 2 ข้อ ตามวิธีการทางคติชนวิทยา โดยวิธีการเขียนแบบพรรณนา ตลอดจนมีการนำเสนอรูปแบบข้อมูลเป็นตาราง ภาพประกอบและแผนที่ เพื่อประกอบการเขียนรายงานให้มีความชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยยังใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูล โดยใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Triangulation Data) เพื่อลดปริมาณข้อมูล (data reduction) ให้ได้ข้อสรุปที่มีมูลความจริงสามารถแปลความหมายได้และได้สาระสรุปที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางกายภาพ วิธีการดำเนินชีวิต และวัฒนธรรมในอดีตเพื่อเป็นข้อมูลประกอบที่มา ความสำคัญของคลองแต่ละสาย แล้วใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อหาข้อสรุปและนำเสนอเป็นผลการศึกษา

ผลการวิจัย

1. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์และสังคมของบางเสาะง

พื้นที่บางเสาะง ในแง่ของการปกครองเพ็ญยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอ เมื่อปี พ.ศ. 2550 หรือ ราว 11 ปี เป็นอำเภอล่าสุดของจังหวัดสมุทรปราการ แต่ในแง่ของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมบางเสาะงมีพัฒนาการมาตั้งแต่เมื่อมีผู้คนเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่อย่างถาวรจนก่อเกิดเป็นชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งร่วมกันสร้างสรรค์สืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนแล้ว

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของบางเสาชังแบ่งออกเป็นสองช่วงเวลาด้วยกัน คือ ช่วงแรก การตั้งถิ่นฐานในบางเสาชัง ราว พ.ศ. 2430 ตั้งแต่ก่อเกิดชุมชนหมู่บ้าน มีการดำเนินชีวิตแบบ สังคมชาวนาอันประกอบด้วยผืนนา น้ำ และคลองเป็นปัจจัยสำคัญ ลงมาจนก่อนยุคการเข้ามาของโรงงาน อุตสาหกรรม ช่วงที่สอง คือ การเปลี่ยนแปลงของบางเสาชัง ยุคหลัง พ.ศ.2504 ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และ บทบาทความสำคัญของคลอง อันสืบเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504) ลงมา

2. การตั้งถิ่นฐานในบางเสาชัง

จากการศึกษาพบว่า ช่วงต้นรัตนโกสินทร์จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 พื้นที่บางเสาชังยังเป็นป่ารก มีสิ่งสารพัด ทั้งในน้ำและบนบกนานาชนิด และมีคลองธรรมชาติหลายสายเป็นเส้นทางการสัญจรเชื่อมไปทางภาคตะวันออก ช่วงเวลาดังกล่าวผู้คนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชุมชนหมู่บ้านบางพลีซึ่งตั้งอยู่บนเส้นทางคลองสำโรง เป็นชุมชน โบราณที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ราว พ.ศ. 2041 จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชกาลที่ 1 พ.ศ. 2325-2352 ท่างออกไปโดยรอบยังคงเป็นป่าร้างไร้ผู้คน (ภายหลังบริเวณนี้คืออำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ) (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2554, น. 5-6)

ครั้นหลังสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2398 ในสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2416-พ.ศ. 2453) ข้าวกลายเป็น พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ รัฐจึงสนับสนุนให้ราษฎรบุกเบิกขยายพื้นที่ทั้งให้กรรมสิทธิ์ถือครองที่ดินแก่ราษฎร ในปี พ.ศ. 2410 ลงมาจึงเริ่มมีการบุกเบิกพื้นที่ทำนาขึ้นในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลาง (สุนทรีย์ อาสะไวย์, 2530, น. 89) และทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายผู้คนในกาลต่อมา

การย้ายถิ่นเริ่มมีความชัดเจนหลังจาก พ.ศ.2438 ลงมา (สุนทรีย์ อาสะไวย์, 2530, น. 89) ในส่วนของพื้นที่บางเสาชังพบว่า มีชาวบ้านหลายพื้นที่ทั้งชาวบางพลี ชาวมอญจากพระประแดงและชาวบ้านจากที่อื่น ๆ ตลอดจนชาวไทยมุสลิมจากเมืองฉะเชิงเทราเริ่มเข้ามาบุกเบิกแสวงหาที่ทำกินในบางเสาชังแต่ยังไม่ตั้งถิ่นฐานเต็ม ครั้นภายหลังจึงเข้ามาอยู่อาศัยตั้งหลักแหล่งเป็นคนในพื้นที่บางเสาชัง

ผู้คน que เข้ามาอาศัยอยู่จะนิยมปลูกเรือนไปตามแนวคลองในลักษณะห่าง ๆ กัน หรืออยู่เป็นกลุ่ม ก้อนอย่างถาวรในทำเลใกล้กับคลองใหญ่ เรียกว่า เกาะ เช่น เกาะบ้านใหญ่ เกาะพิจิตร เกาะบ้านไร่ (เกาะแขก) เกาะมอญ เป็นต้น ในแต่ละหมู่บ้านผู้คนมักจะเกี่ยวดองเป็นเครือญาติกัน มีศาสนสถาน ตลาด และโรงสีอยู่ ละแวกเดียวกัน

เมื่อมีการจัดระเบียบการปกครองส่วนภูมิภาค ตั้งแต่ปี พ.ศ.2438 ลงมา ชุมชนหมู่บ้านในบางเสาชัง จึงอยู่กับพื้นที่การปกครองของอำเภอบางพลี โดยขุนพิณิจสรรพยากรเป็นนายอำเภอบางพลีคนแรก (พ.ศ. 2438-2450) (พรรณศิริ แจ่มอรุณ, วุฒิพงษ์ ทองก้อน, กชพร ขวัญทอง, 2554, น. 43) นอกจากนั้นในบางเสาชังก็ยังมี กำนันซึ่งเป็นคนในพื้นที่มาช่วยกำกับดูแล ผู้นำท้องถิ่นเหล่านี้มีบรรดาศักดิ์ขุนหลายท่าน อาทิ ขุนประชาสิริเกต (กำนันเพ็ญ อิมใจ) ขุนภักดีพลีบาล (กำนันอ่อง มามาก) ขุนบริรักษ์ทวยนิกร (กำนันนาค อิมใจ) เป็นต้น

กลุ่มชาติพันธุ์ที่มาอยู่ในบางเสาชังภายหลังได้แก่คนจีน มีทั้งจีนโพ้นทะเลหรือจีนนอกและคนจีนจาก ท้องถิ่นอื่นที่เข้ามาทำมาหากิน มีทั้งที่แต่งงานกับคนเชื้อสายจีนด้วยกันหรือแต่งงานกับคนไทยพื้นถิ่น ในชั้น แรกคนจีนมักจะมาเป็นกุลีแรงงานรับจ้างทั่วไป ต่อมาเมื่อมีทุนทรัพย์ก็จะผันตัวไปประกอบอาชีพอื่น ๆ ซึ่งแบ่ง เป็น 3 พวกด้วยกันคือ พวกแรก คือพ่อค้าข้าวเปลือก เป็นพ่อค้าคนกลางไปรับซื้อข้าวของชาวนาถึงที่โดยเรือ ขนาดใหญ่แล้วนำไปขายยังโรงสีต่าง ๆ พวกที่สอง คือ คนจีนเจ้าของร้านค้าในตลาด เช่น ตลาดชวดบัว ตลาด ต้นไทร ตลาดปากคลอง พวกนี้จะเปิดกิจการร้านค้าขายของชำสารพัดชนิด บ้างก็รับซื้อข้าวด้วย กลุ่มนี้อาศัย อยู่ในตลาดริมคลองที่เป็นเส้นทางสัญจรสำคัญของย่านและคุ้นเคยกับชาวบ้านดี สองพวกนี้มักจะเป็นเจ้าหนี้ เงินกู้ด้วย ส่วนพวกสุดท้าย คือคนจีนที่ทำนา จะปลูกเรือนอยู่ในละแวกที่นาและมีวิถีชีวิตคล้ายกับชาวนาทั่วไป

แต่พวกนี้มีน้อย เมื่อกิจการค้าข้าวเฟื่องฟูสร้างผลกำไรให้พ่อค้าคนจีนมั่งคั่งขึ้นจนหลายคนเป็นเจ้าของโรงสีและครอบครองที่ดินจำนวนมาก ในเวลาต่อมากลุ่มนี้ได้กลายเป็นชนชั้นใหม่ซึ่งมีบทบาทในทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนหมู่บ้าน

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ในปี พ.ศ. 2430 ลงมา การอพยพย้ายถิ่นของชาวนามีวัตถุประสงค์เดียวกันคือต้องการที่ดินทำกินเพราะเป็นโอกาสเดียวที่เกิดความมั่นคงในชีวิต เมื่อการทำนาเป็นอาชีพที่สำคัญที่สุดจึงทำให้ระบบชีวิตของผู้คนสอดคล้องหมุนเวียนอยู่ในวัฏจักรของฤดูกาลธรรมชาติและการทำงานอย่างไม่เปลี่ยนแปลง ขณะเดียวกันการทำงานก็ก่อให้เกิดความสัมพันธ์กันทั้งในและนอกหมู่บ้าน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างกันอยู่เสมอ เช่น หากต้องการแรงงานจำนวนมากในช่วงการดำนา เกี่ยวข้าว นวดข้าวก็จะอาศัยการลงแขก รวมไปถึงการพึ่งพากันทางด้านเศรษฐกิจโดยระบบการแลกเปลี่ยน คือนำผลผลิตทางเกษตรที่เหลือกินเหลือไปแลกเปลี่ยนกัน เช่น คนที่ทำนาฝั่งน้ำจืดก็จะเอาข้าวไปแลกพิน น้ำตาลมะพร้าว และผลไม้กับคนที่อยู่ฝั่งน้ำกร่อยและฝั่งสวน

ความร่วมมือในทางสังคมและวัฒนธรรม คือการร่วมแรงร่วมใจในกิจกรรมประเพณียามนักชัตฤกษ์หรือฤดูเทศกาล ทั้งประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษา แข่งเรือ ลอยกระทง สงกรานต์โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางตลอดจนพิธีกรรมของท้องถิ่นในรูปของการบวงสรวง สะเดาะเคราะห์ เช่น วิกสังข์ศักดิ์สิทธิ์และผีบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน ได้แก่ พิธีสักการะศาลพ่อเฒ่าของชาวเกาะพิจิตร์ ประเพณีส่งเรือ หรือประเพณีบุญกลางนา การร่วมแรงร่วมใจกันยังพบได้จากกิจกรรมทางสังคมอื่นอีกทั้งงานบวช งานแต่งงาน งานศพ การปลูกเรือน ตลอดจนการร่วมกันสร้างบูรณะสิ่งอันเป็นสาธารณะของหมู่บ้าน อาทิ วัด สร้างศาลาการเปรียญ เมรุเผาศพ โรงเรียน รวมไปถึงชุดลอกชวดคูคลอง เป็นต้น

นับตั้งแต่หลัง พ.ศ. 2430 จนราว พ.ศ. 2503 หรือกว่า 70 ปี รูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในบางเสาะงเป็นแบบดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับการทำนาโดยมีความอุดมสมบูรณ์ของผืนแผ่นดินและน้ำเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกิดภูมิปัญญา การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน การสัญจรทางน้ำ โภชนาการ ตลอดจนแบบแผนการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อมหลายประการ คือ

- 1) เป็นเส้นทางการคมนาคมสัญจร ช่วยเคลื่อนย้ายผู้คนสิ่งของจากในและนอกพื้นที่เชื่อมโยงสู่คลองอื่น ๆ ด้วยเรือชนิดต่าง ๆ ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ อาทิ เรือมอด เรือเข็ม เรือแม่ล่ประจำทาง เรือเอี่ยมจั้น ฯลฯ
- 2) เป็นเส้นทางเศรษฐกิจ ก่อเกิดตลาดริมคลองและการค้าข้าวในย่านนี้ โดยพ่อค้าคนใช้เรือแจวขนาดเล็กใหญ่เข้ามารับซื้อข้าว ตลอดจนเป็นเส้นทางที่พ่อค้าแม่ขายรายย่อยจะนำสินค้ามาจำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนโดยบรรทุกลงเรือพายเข้าออกคลองต่าง ๆ ทั้งหมดนี้ทำให้เศรษฐกิจเคลื่อนไหวมีเงินตราหมุนเวียนในท้องถิ่น
- 3) ก่อเกิดภูมิปัญญาประดิษฐ์คือ การคิดค้นและพัฒนาเรือทั้งลำเล็ก ลำใหญ่ให้สอดคล้องกับกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ เรือมอด เรือเข็ม เรือประทุน เรือสำปั้น เป็นต้น ตลอดจนเกิดอาชีพช่างต่อเรือ มีู่ต่อเรือหรือซ่อมแซมเรือให้มีประสิทธิภาพ
- 4) เป็นแหล่งอุปโภคบริโภค คือ คลองเป็นที่อาศัยของสัตว์น้ำกินได้นานาชนิด อาทิ ปลา ปู กุ้ง หอย ตะพาบ ตลอดจนพืชผักที่กินได้ เช่น ผักบุ้ง บัวสาย ผักแว่น ผักกระเฉด กระจับ สาหร่ายน้ำจืด เป็นต้น ทำให้ชาวบ้านมีกินโดยไม่ต้องใช้เงิน ทั้งยังนำมาแปรรูปเก็บไว้กินยามขาดแคลนหรือจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้อีกทางหนึ่งด้วย
- 5) ก่อเกิดวัฒนธรรมประเพณีทางน้ำ เช่น ประเพณีเก็บบัวมอบให้อำเภอบางพลีเพื่อนำไปบูชาพระในประเพณีรับบัว รวมทั้งประเพณีทางน้ำอื่น ๆ เช่น ประเพณีแข่งเรือในฤดูออกพรรษา และประเพณีลอยกระทง เป็นต้น

ทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นได้ว่าแต่ก่อนชาวบางเสาธงต่างพึ่งพาอาศัยคลองในการทำกิจกรรม การดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะคลองสายหลักที่เป็นเส้นทางสัญจรจะคึกคักไปด้วยเรือค้าขาย เรือเมล์ เรือสินค้า เรือจ้างและเรือแจวของชาวบ้านที่ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ แล่นไปมาทำให้คลองมีชีวิต

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงมีการร่วมแรงร่วมใจตลอดจนสละทรัพย์สินเพื่อบำรุงดูแลคลองและชุดอย่างสม่ำเสมอ เห็นได้จากการขุดชุดหรือพัฒนาทางควายล่องขึ้นเพื่อให้มีทางน้ำหลายสาย เมื่อต้องการให้การไหลของน้ำดียิ่งขึ้น ในช่วงฤดูแล้งที่น้ำคลองแห้งขอดก็จะขุดลอกชุดให้กว้างและลึกส่งผลให้ชุดขยายกลายเป็นคลองใหญ่ที่อำนวยความสะดวกให้เรือขึ้นล่องได้สะดวก ทั้งยังช่วยระบายน้ำได้รวดเร็วในช่วงที่น้ำมากจนล้นตลิ่ง ตลอดจนให้น้ำในคลองได้หมุนเวียนเป็นการชำระล้างสิ่งสกปรกที่สะสมออกไปตามธรรมชาติจนน้ำสะอาดสามารถนำมาดื่มกินได้ เหตุนี้จึงนับว่าคลองมีคุณประโยชน์ต่อวิถีชีวิตของคนบางเสาธงเป็นอเนกประการ

3. การเปลี่ยนแปลงของบางเสาธงยุคหลัง พ.ศ. 2504

สภาพแวดล้อมและรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในบางเสาธงเริ่มเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ จากนโยบายแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 ซึ่งมุ่งพัฒนาส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น ตลอดจนเน้นบทบาทของเอกชนในด้านต่าง ๆ (ธิดา สาระยา, 2545, น. 45) ก่อให้เกิดการปรับโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และทำให้พื้นที่ในเขตปริมณฑลของกรุงเทพมหานครเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม เห็นได้จาก หลังปี พ.ศ. 2503 มีการสร้างถนนทั้งในเมืองและชนบทในพื้นที่ของจังหวัดสมุทรปราการ อาทิ การขยายเส้นทางถนนสุขุมวิทจากปากน้ำไปบางปะกงและชลบุรีซึ่งเอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม แต่ก็ทำให้รถไฟสายปากน้ำที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2436 สมัยรัชกาลที่ 5 ต้องเลิกกิจการไป (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2544, น. 166) และนับจากนี้ต่อเนื่องยาวนานกว่า 46 ปี เป็นช่วงที่มีการก่อสร้างขึ้นพื้นฐานในประเทศด้านการคมนาคมขนส่ง เช่น ไฟฟ้า และสาธารณูปโภค อื่น ๆ อันก่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมากมาย

ผลที่เกิดกับพื้นที่ของบางเสาธงในภายหลังคือ การสร้างถนนบางนา-ตราด (เทพรัตน) ที่มุ่งมาทางทิศตะวันออกของจังหวัดสมุทรปราการ เพื่อเชื่อมโยงกรุงเทพฯ ไปสู่ภาคตะวันออกและโดยตัดผ่านพื้นที่บางส่วนของอำเภอบางพลี บางเสาธง และบางบ่อ ถนนสายนี้เปิดใช้ในปี พ.ศ. 2512 ก็ได้กลายเป็นเส้นแบ่งพื้นที่ของอำเภอบางเสาธงเป็นสองส่วน ภายหลังเมื่อมีการสร้างถนนวัดศรีวารีน้อยตัดเข้ามาในพื้นที่บางเสาธงเพื่อเชื่อมระหว่างถนนบางนา-ตราด (เทพรัตน) กม.18 กับซอยลาดกระบัง54 (หัวตะเข้) ถนนหลวงแพ่งเขตลาดกระบัง ก็ทำให้คนที่อยู่ในย่านนี้เข้าสู่กรุงเทพฯ สะดวกขึ้น ต่อมามีการทยอยสร้างถนนสายอื่น ๆ ที่ลัดเลาะเข้าไปในพื้นที่โดยรอบของบางเสาธง เช่น ถนนเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา และทางหลวงชนบทสมุทรปราการ 3028 เป็นต้น ก็ยิ่งทำให้ผู้ที่อยู่ตามแนวคลองด้านในเข้าถึงท้องถิ่นได้สะดวกรวดเร็ว

ถนนจึงมีส่วนช่วยรุกร่งให้ผืนนาบางส่วนปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่ประกอบธุรกิจ อุตสาหกรรม เช่น ในปี พ.ศ. 2534 เกิดบริษัทอุตสาหกรรมทำเครื่องแก้วไทย จำกัด(มหาชน) ตั้งขึ้นบนเส้นทางถนนวัดศรีวารีน้อย เป็นต้น และในเวลาต่อมาก็มีสถานประกอบธุรกิจและที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะบริเวณแนวถนน

ครั้นเมื่อมีการสร้างท่าอากาศยานนานาชาติแห่งที่ 2 (สุวรรณภูมิ) รวมสองหมื่นไร่ในท้องที่ของตำบลหนองปรือ ตำบลราชาเทวะและตำบลบางโฉลง อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ รวมทั้งคลองลาดกระบัง คลองประเวศบุรีรมย์และคลองหนองงูเห่า ทำให้ตำบลศรีษะจรเข้ชั้นน้อย อำเภอบางเสาธงมีแนวเขตติดกับท่าอากาศยานนานาชาติสุวรรณภูมิโดยมีคลองหนองงูเห่าคั่น

บางเสาธงจึงกลายเป็นพื้นที่ซึ่งมีมูลค่าทางเศรษฐกิจและโอกาสในการประกอบอาชีพจนเกิดที่พักอาศัยในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อรองรับคนต่างถิ่นและต่างดาว ขณะเดียวกันก็เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบสังคมและเศรษฐกิจภายในบางเสาธงเองด้วยที่ส่งผลให้พื้นที่เริ่มปรับเปลี่ยนและมีความผสมผสานระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบท

ตั้งแต่ พ.ศ. 2503 ลงมา ถนนหลายสายทำให้คนเดินทางไปในที่ไกล ๆ และนำความเจริญก้าวหน้าทางการขนส่งและเทคโนโลยีเข้าไปในชุมชนหมู่บ้านอย่างสะดวกรวดเร็ว เมื่อถนนเข้ามาแทนที่คลองก็ส่งผลให้คมนาคมทางน้ำแบบดั้งเดิมค่อย ๆ ลดบทบาทลง จนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในพื้นที่บางเสาชางตามมาหลายประการ คือ

1) ทำให้คลองที่เคยมีความสำคัญในฐานะเส้นทางคมนาคมถูกใช้งานน้อยลงเพราะคนหันมานิยมสัญจรทางบกและใช้รถที่สะดวกเร็วทั้งยังขนส่งได้มากกว่าเรือ เมื่อคนใช้เรื่อน้อยลงก็ส่งผลให้กิจการเกี่ยวกับเรือซบเซาลง เช่น เรือโดยสารประจำทางหรือเรือเมล์ที่เคยแล่นขึ้นล่องรับส่งผู้คนตามท่าหน้าในคลองสายหลักและคลองสาขาต่างทยอยเลิกให้บริการไปในที่สุด รวมไปถึงกิจการอู่ซ่อมเรือที่พลอยซบเซาตามไปด้วย

2) ทำให้ศูนย์กลางเศรษฐกิจของชุมชน คือ ตลาดโรงสีที่อยู่ริมคลองค่อย ๆ เจียบเหงาม เพราะคนเปลี่ยนไปซื้อของในตลาดติดถนนหรือมีรถเริ่มขายถึงหน้าบ้าน ตลาดและร้านค้าจึงเริ่มร้าง ทั้งส่งผลไปถึงการเลิกกิจการเรือขนส่งสินค้าไปด้วย การค้าขายรายย่อยที่เคยมีตามคลองต่าง ๆ ก็เหลือเพียงประปราย

3) เกิดการเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพ เมื่อพื้นที่เปลี่ยนเป็นถนนขณะที่พื้นที่น้ำลดลง คนก็ปรับเปลี่ยนมาประกอบอาชีพหลากหลายสอดคล้องกับพื้นที่และน้ำ เช่น การเลี้ยงปลาในบ่อเพื่อจำหน่าย รวมถึงการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ เช่น ผักกระเฉด ตะไคร้ มะม่วง กลัวย เป็นต้น

4) เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เนื่องจากการย้ายเข้ามาประกอบอาชีพและอยู่อาศัยของคนต่างถิ่นและต่างดาว พื้นที่บางเสาชางจึงมีสังคมและวัฒนธรรมของคนต่างถิ่นตลอดจนรูปแบบการดำเนินชีวิตของสังคมเมือง ร่วมกับกลุ่มคนในพื้นที่ซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประกอบอาชีพอาชีพอื่น ๆ โดยมีลักษณะแบบต่างคนต่างอยู่

เห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทั้งหมดที่เกิดขึ้นกับคลองในบางเสาชาง ดำเนินมาอย่างช้า ๆ ต่อเนื่องยาวนาน ปัจจุบันแม้ว่าคลองสายหลักจะยังมีการสัญจรอยู่แต่ก็เป็นส่วนน้อย ในขณะที่คลองหลายสายไม่มีการเคลื่อนไหวและเริ่มมีสภาพตกลอย น้ำคลองเริ่มส่งกลิ่นเน่าเหม็นจากการปล่อยน้ำเสียและขยะที่ไม่ย่อยสลายลงคลอง บางแห่งก็ตื้นเขินไม่มีการขุดลอกกลายเป็นคลองที่ขาดน้ำ บางแห่งปลายคลองเล็กก็ลีบจากการขยายพื้นที่ถนนและสิ่งปลูกสร้างจนน้ำระบายออกไปไม่ได้กลายเป็นคลองตันไปในที่สุด

ปัจจุบันบทบาทที่เด่นชัดของคลองในบางเสาชางได้แก่เป็นเส้นทางระบายน้ำเหนือที่ไหลเข้าพื้นที่กรุงเทพฯ ผังตะวันออก ส่งไปยังคลองที่อยู่ด้านใต้ออกทะเลอ่าวไทย

4. ความเป็นมาของการตั้งชื่อคลองและชื่อบ้านในอำเภอบางเสาชาง จังหวัดสมุทรปราการ

คลองในอำเภอบางเสาชาง แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ (1) คลองเขตแดนรอบนอก เป็นคลองใหญ่ที่ขุดล้อมรอบนอกเขตเพื่อนำเอาน้ำเข้ามาและเป็นเส้นทางสัญจรทางทิศเหนือ ได้แก่ คลองประเวศบุรีรมย์ (2) คลองหลัก เช่น คลองบางเสาชาง คลองจระเข้ คลองสำโรง เป็นคลองยาวที่พาดผ่านในพื้นที่ เป็นแหล่งน้ำในการทำนาอุปโภคบริโภค และเส้นทางสัญจรหลักในพื้นที่ ทั้งยังมีคลองเชื่อมหรือขุดเล็ก ๆ ขุดแยกออกไปยังพื้นที่โดยรอบ (3) คลองซอยหรือขุด คือ คลองที่ขุดแยกจากคลองหลัก เพื่อรับน้ำจากคลองหลักส่งเข้าในนาเพื่อการเกษตรกรรมทำนา ลำเลียงพืชผลและสัญจร

ชื่อคลองส่วนใหญ่คนในพื้นที่กำหนดเรียกกันเองโดยพิจารณาจากหลายปัจจัย อาทิ บุคคล สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ศาสนสถานหรือสถานที่สำคัญของหมู่บ้าน ตลอดจนเรื่องเล่าตำนานที่สืบทอดกันในห้องถิ่น ส่วนการตั้งชื่อบ้านจะนิยมตั้งให้สัมพันธ์กับชื่อคลองที่อยู่ใกล้ ๆ เช่น บ้านคลองเสาระหงษ์ บ้านคลองตะเคียน บ้านคลองบางฉมาน บ้านเกาะบางผาด เป็นต้น เพื่อบ่งบอกตำแหน่งและทิศทาง แต่บางบ้านเรียกชื่อตามลักษณะเฉพาะของชุมชน เช่น หมู่บ้านเกาะบ้านใหญ่ซึ่งเป็นชุมชนใหญ่ มีคนอยู่อาศัยอยู่มากลักษณะเกาะ

กลุ่มในพื้นที่เดียวกันจึงเรียกเกาะบ้านใหญ่ หรือหมู่บ้านเกาะพิจิตร ซึ่งเรียกตามรากเหง้าเดิมของคนที่อยู่ซึ่งอพยพมาจากจังหวัดพิจิตร นอกจากนั้นยังมีชื่อหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงในภายหลังเพราะภูมิประเทศและเศรษฐกิจ เช่นหมู่บ้านเกาะไถ่ที่บ่งบอกถึงอาชีพของคนในเกาะ เป็นต้น

การตั้งชื่อคลอง จำนวน 59 คลอง ส่วนใหญ่คนในพื้นที่เป็นผู้ตั้งชื่อโดยจะตั้งตามสิ่งเห็นไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของ ตลอดจนลักษณะภูมิประเทศ ทรัพยากรทั้งบนดินและในน้ำ ความเชื่อและเรื่องเล่าในท้องถิ่น โดยจำแนกชื่อคลองตามลำดับมากไปหาน้อย ได้ 10 หมวดหมู่ คือ

4.1 ตั้งชื่อตามบุคคล เนื่องจากแต่ก่อนผืนนากว้างย้อมห่างไกลจากคลองหลัก เจ้าของนาจึงได้ทำการขุดทางน้ำ เรียกว่า ขุด เพื่อชักน้ำจากคลองใหญ่มาใช้ในนา หากการขุดขุดเข้าแปลงนาโดยไม่ได้ตัดผ่านแปลงนาผู้อื่นก็มักจะเรียกชื่อขุดตามเจ้าของนา นั้น ๆ ถ้าหากจำเป็นต้องขุดขุดลากผ่านแปลงนาผู้อื่นซึ่งมีหลายเจ้าของ ก็ต้องตกลงขอกันพื้นที่บางส่วนทำขุด ถือว่าได้ประโยชน์กันทั้งสองฝ่ายคือได้ทางน้ำและทางลำเลียงผลผลิตร่วมกัน และขุดนั้นอาจตั้งชื่อตามคนใดคนหนึ่งที่มีนาหรือบ้านที่อยู่ในบริเวณนั้น ๆ เหตุนี้จึงมีชื่อขุดซึ่งตั้งตามชื่อคนอยู่แทบทุกพื้นที่ของบางเสาชาง

การนำชื่อคนมาตั้งชื่อขุดจึงมีมากที่สุด คือจำนวน 13 คลอง คิดเป็นอัตราร้อยละ 22.4 โดยจำแนกได้เป็น 4 ลักษณะ ได้แก่

4.1.1 ตั้งตามชื่อคนที่ขุดขุดเป็นคนแรก เพื่อบอกว่าคน ๆ นี้เป็นเจ้าของที่นาอยู่ในคลอง ซึ่งบางคนอาจมีบ้านอยู่ในขุดด้วย เพื่อให้จดจำได้ง่ายและอาจประกาศชื่อผู้ถือกรรมสิทธิ์ครอบครองที่ดินในบริเวณนี้อย่างไม่เป็นทางการ เช่น คลองตาฟูก คลองตาจี้ และคลองตาศ เป็นต้น

4.1.2 ตั้งตามชื่อคนที่อาศัยอยู่ในคลอง โดยอาจตั้งตามคนที่เข้ามาอยู่เป็นคนแรกหรือตั้งตามชื่อเจ้าของบ้านที่มีเพียงหลังเดียวในคลอง โดยบ้านนั้นอาจจะอยู่ที่ต้นคลอง ปลายคลองหรือกลางคลอง กรณีนี้มักพบในคลองสายสั้น ๆ อาจเป็นคลองลัดหรือคลองเชื่อมไปออกยังคลองอื่น ๆ ดังเช่น คลองตาปู คลองตาห้วง คลองเกษรา เป็นต้น

4.1.3 ตั้งตามชื่อผู้มีอำนาจทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน อาจแสดงถึงความสำคัญหรือประกาศอำนาจทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ครอบครองพื้นที่คลอง มีทั้งเรียกชื่อคลองตามยศตำแหน่งขุนนางผู้มีบรรดาศักดิ์หรือผู้นำท้องถิ่น เช่น คลองพระยาเพ็ชรที่เรียกตามบรรดาศักดิ์ของขุนนาง หรือคลองตาลวงซึ่งบ่งบอกว่าเป็นคนของหลวงหรือราชการ เป็นต้น

4.2 ตั้งชื่อตามชื่อของพืชพันธุ์ไม้และลักษณะที่เกี่ยวข้อง เพราะพื้นที่ที่มีความหลากหลายทั้งที่ลุ่มที่ดอนป่ารกและทุ่งนา บางบริเวณก็รับกระแส น้ำขึ้นน้ำลงของน้ำทะเลปากอ่าวไทยทำให้พืชพันธุ์ไม้แตกต่างกัน หากพบว่าพันธุ์ไม้ใดโดดเด่นจนสังเกตเห็นได้ก็จะนำมาตั้งเป็นชื่อคลอง เพราะจำง่ายและเข้าใจตรงกันทั้งยังบอกเล่าถึงพื้นที่บริเวณนั้นด้วย กรณีนี้มีจำนวน 9 คลอง คิดเป็นอัตราร้อยละ 15.25 สำหรับแนวคิดการตั้งชื่อคลองมีที่มา 3 ประการ คือ

หนึ่ง มีลำต้นสูงใหญ่โดดเด่นเพียงต้นเดียว อาจอยู่ต้นคลองหรือปลายคลอง เช่น คลองต้นไทร และคลองสะแกโดด (ภายหลังเรียกคลองปากกระพัง)

สอง มีพันธุ์ไม้ชนิดนั้น ๆ ขึ้นเปลี่ยนไปตลอดแนวคลองหรือช่วงหนึ่งของคลอง เช่น คลองขุดบัว คลองแคแถว เป็นต้น

สาม เป็นพืชพันธุ์ที่ขึ้นเฉพาะในพื้นที่นั้น เช่น พืชที่ขึ้นในบริเวณที่มีน้ำกร่อย เช่น คลองขุดบางผาด พืชจะบ่งบอกสภาพน้ำคลองด้วย

4.3 ตั้งชื่อตามขนาดหรือทิศทางของคลอง โดยมากจะเรียกคลองที่ขุดขึ้นในภายหลังแล้วตั้งชื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของคลองเพื่อบอกให้คนทั่วไปเข้าใจ เช่น คลองที่ขุดตัดกับคลองอื่นเพื่อย่นระยะทางจะเรียกว่าคลองลัดหรือคลองขวาง (หรือฝาง) หากขุดโอบรอบหรือตีวงโค้งพื้นที่ใดที่หนึ่งก็จะเรียกว่า คลองอ้อม เช่น คลองอ้อมวัด คลองอ้อมเกาะ คลองอ้อมไร่ เป็นต้น แต่ถ้าหากปากคลองด้านใดด้านหนึ่งทะลุออกไปไหนไม่ได้ก็จะเรียกว่าคลองตัน เป็นต้น ลักษณะนี้มีทั้งคลองยาวและคลองสายสั้น ๆ

ยังมีคลองที่มีลักษณะเฉพาะอื่นอีก เช่น คลองปากกระพัง ซึ่งเกิดจากน้ำคลองสองสายไหลมาบรรจบกันจนบริเวณนั้นเป็นแอ่งหรืออ่าว ชาวบ้านเรียกว่า กระพัง หมายถึง แอ่ง หรือ บ่อ เพื่อสื่อถึงลักษณะพิเศษนี้

ส่วนการตั้งชื่อตามขนาดของคลอง อาทิ คลองสักดีย์สิบห้า คลองสักดีย์เจ็ดสิบ คลองสักดีย์เจ็ดสิบห้าและคลองสี่ศอกนั้น โดยมากเป็นคลองที่เอกชนขุดขึ้นมาในภายหลัง เป็นคลองเศรษฐกิจซึ่งมีจุดประสงค์ 2 ประการ คือ เพื่อชักน้ำเข้าสู่นาเช่า และเพื่อใช้คลองเป็นตัวแบ่งพื้นที่นา จึงได้กำหนดให้คลองแต่ละสายมีความยาวความห่างเท่า ๆ กันตามมาตรฐานวัดแบบไทย หรืออีกนัยหนึ่งเพื่อสกัดกั้นน้ำเค็มอันอาจทำให้พืชผลเสียหายด้วย ลักษณะนี้มีจำนวน 7 คลอง คิดเป็นอัตราร้อยละ 11.86

4.4 ตั้งชื่อตามลักษณะภูมิประเทศ เพราะต้องการบอกสภาพและลักษณะภูมิประเทศของคลองว่ามีลักษณะอย่างไร เช่น มีพื้นที่โดยรอบสูงก็จะมีคำว่าดอน พื้นที่มีแอ่ง พื้นที่ลุ่มมีน้ำท่วมถึง เช่น คลองบางน้ำขาว พื้นที่นี้ดินเค็มซึ่งเกิดจากน้ำทะเลท่วมถึง เช่น คลองหัวเกลือ หรือพื้นที่ที่มีแต่ป่าพงรก คนอยู่น้อย ได้แก่ คลองบางเขาที่หมายถึงขบเขาเจ็บบงา เป็นต้น ชื่อตามลักษณะนี้มีจำนวน 6 คลอง คิดเป็นอัตราร้อยละ 10.14

4.5 ตั้งชื่อตามสัตว์และลักษณะอาการของสัตว์ เพื่อบอกว่ามีสัตว์ที่อาศัยหรือพบมากอยู่ในบริเวณนั้น เช่น คลองชวดงูเห่า คลองจรเข้ขี้ใหญ่ และคลองกาหลง เป็นต้น นอกจากนั้นการที่มีสิ่งสารสัตว์อาศัยอยู่มากยังแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ การตั้งชื่อลักษณะนี้มีจำนวน 6 คลอง คิดเป็นอัตราร้อยละ 10.17

4.6 ตั้งชื่อตามสิ่งก่อสร้างที่มีอยู่เดิม เพื่อให้ทราบว่ามีสิ่งก่อสร้างใดเป็นสัญลักษณ์ของคลองนั้น เช่น บ้านเรือน ศาลเจ้า ศาลผีเจ้าที่เจ้าทาง เป็นต้น โดยการตั้งชื่อมีหลายกรณี ได้แก่

หนึ่ง เป็นสถานที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีมานานก่อนที่จะมีคนเข้าไปอาศัยอยู่ในบริเวณนั้น เช่น คลองศาลเจ้า

สอง เป็นสิ่งก่อสร้างที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแตกต่างไปจากสิ่งก่อสร้างที่มีอยู่ทั่วไปในคลองนั้น เช่น คลองปั้นยา หรือเป็นสิ่งก่อสร้างที่มีจำนวนมากในละแวกนั้น เช่น คลองทับยาว

สาม เป็นสิ่งก่อสร้างที่แสดงถึงสัญลักษณ์ของสถานที่สำคัญที่ตั้งอยู่ในบริเวณคลองนั้น เช่น คลองเสาระหงษ์ เป็นต้น การตั้งชื่อลักษณะนี้มีจำนวน 5 คลอง คิดเป็นอัตราร้อยละ 8.48

4.7 ตั้งชื่อตามกริยาการกระทำหรือเหตุการณ์ คือ ตั้งตามเรื่องเล่าที่สืบกันมาในท้องถิ่นลักษณะมุขปาฐะ เช่น เหตุการณ์ในอดีตหรือกริยาการกระทำของคนหรือสัตว์ที่มีลักษณะเด่นสัมพันธ์กับคลองนั้น ๆ โดยอาจมีการเสริมแต่งออกไปหลายสำนวนมีข้อเท็จจริงปะปนกันแต่ยังคงเค้าโครงหลัก ๆ ไว้ เรื่องเล่าหรือตำนานจึงถูกนำมาตั้งเป็นชื่อคลอง เช่น คลองมอญทิ้งสุ่ม คลองอีโต้ดีด คลองกาหลง เป็นต้น นอกจากนั้นหลายชื่อยังบอกถึงสภาพแวดล้อมและลักษณะของคลองอันเป็นต้นเหตุของเรื่องเล่า การตั้งชื่อลักษณะนี้มีจำนวน 5 คลอง คิดเป็นอัตราร้อยละ 8.48

4.8 ตั้งชื่อตามถิ่นฐานดั้งเดิมของคนที่อยู่ในคลอง เกิดจากการที่คนต่างถิ่นเข้ามาบุกเบิกและอยู่อาศัยในคลอง ก็มักจะชักชวนเครือญาติหรือคนในหมู่บ้านให้ย้ายเข้ามาอยู่ร่วมคลองเดียวกันเพื่อความปลอดภัย

จากโจรสลัดร้ายและพึ่งพากันในยามประกอบกิจกรรมต่าง ๆ แล้วเรียกชื่อคลองไปตามถิ่นฐานเดิมเพื่อให้ทราบรากเหง้าของคนที่อยู่ในคลอง เช่น คลองปากน้ำ คลองบางพลี คลองมอญ เกาะแขก เกาะมอญ เป็นต้น ชื่อลักษณะนี้มีจำนวน 4 คลอง คิดเป็นอัตราร้อยละ 6.77

4.9 ตั้งชื่อตามเครื่องใช้ไม้สอย เกิดสองกรณี คือ หนึ่ง เรียกชื่อตามอุปกรณ์จับสัตว์น้ำที่พบเห็นอยู่ในคลองนั้น เช่น คลองบางฉมาน และ สอง เรียกชื่อตามอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่และการทำนาในบริเวณนั้น โดยอาจตั้งโดดเด่นตามคันนา หัวคันนา หรือในวัด เพื่อให้ทราบว่าบริเวณนั้นเป็นจุดที่มีความสำคัญหรือกำลังมีกิจกรรมเกี่ยวกับการทำนา เช่น คลองบางเสาธง ซึ่งชื่อลักษณะนี้มีจำนวน 2 คลอง คิดเป็นอัตราร้อยละ 3.39

4.10 ตั้งชื่อตามความเชื่อหรือตำนาน คือตั้งชื่อตามเรื่องเล่าสืบกันมาในท้องถิ่นที่มีเค้าความจริงและอาจมีการเติมแต่งตามอรรถรสของผู้เล่า เช่น ชื่อคลองพ่อเฒ่า (คลองเจริญราษฎร์) ที่มีต้นเรื่องจากเสือโจรที่เคยเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ ภายหลังเรื่องเล่านี้มีการเสริมแต่งจนเสือโจรกลายเป็นพ่อเฒ่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีพิธีกรรมบวงสรวงกราบไหว้ เป็นต้น อย่างไรก็ตามชื่อเสือโจรที่กลายมาเป็นพ่อเฒ่าซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ได้สะท้อนถึงประวัติศาสตร์ในอดีตว่าครั้งหนึ่งพื้นที่นี้มีความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจอยู่มากจนอำนาจรัฐเข้าถึงยากซึ่งทำให้ชาวบ้านต้องอาศัยการคุ้มครองจากเสือโจร ชื่อลักษณะนี้มีจำนวน 2 คลอง คิดเป็นอัตราร้อยละ 3.39

นอกจากนี้ยังพบว่า คลองหลายสายที่เปลี่ยนแปลงชื่อเรียกในภายหลังนั้นพบว่ามีหลายสาเหตุ เช่น จากการออกเสียงของคนในพื้นที่และความเข้าใจไม่ตรงกันกับหน่วยงานราชการทำให้การบันทึกชื่อคลองเป็นลายลักษณ์ไม่ตรงกัน เช่น ไชมาน เขียนเป็น ฉมาน เป็นต้น หรือเปลี่ยนตามลักษณะเด่นของคลองภายหลังตลอดจนเปลี่ยนชื่อเรียกไปตามสิ่งก่อสร้างที่มาตั้งอยู่ในคลอง เป็นต้น ซึ่งพบว่ามีจำนวน 13 คลอง

ลำดับ	ชื่อเดิม	ชื่อปัจจุบัน
1	คลองพ่อเฒ่า	เจริญราษฎร์ (ราชการ)
2.	คลองตะเคียนอ้อม คลองผู้ช่วย	คลองบางคำราม (ราชการ)
3.	คลองชวดนา คลองตาเส็ง	คลองบางพลี
4.	คลองบางไชมาน	คลองบางฉมาน (ราชการ)
5.	คลองโค้งประทุน	คลองสี่ศอก
6.	ชวดตาเขียว	ชวดตาพุก
7.	คลองบางยาว	คลองบางเสาธง
8	คลองจระเข้	คลองทับยาว (ราชการ)
9	คลองชวดยายยิ้ม	คลองแคแถว
10	คลองสะแกโดด คลองปากกระพังเถรโพ	คลองปากกระพัง
11	คลองนา	คลองเสาระหงส์
12	ชวดตาหนู	คลองตาปู่
13	คลองศาลเจ้า (ต.ศิระจรเข้่น้อย)	คลองดอน

ภายหลังเมื่อมีการสำรวจแหล่งน้ำเพื่อขึ้นในระบบทะเบียนของท้องถิ่น ผู้วิจัยพบว่า ป้ายชื่อคลองมีทั้งที่เขียนคำว่า คลอง และ ชวด คู่กัน ทั้งที่จริงชาวบ้านเข้าใจกันดีว่าลักษณะชวดและคลองแตกต่างกัน แต่ก็เป็นไปได้ว่าในชั้นหลังชวดบางสายได้ขยายจนกว้างพอที่จะเป็นเส้นทางสัญจรจนมีขนาดเทียบเท่าคลอง เมื่อกำหนดชื่อในเอกสารราชการจึงได้เขียนคลองชวดควบคู่กันไป เช่น คลองชวดตาเหม คลองชวดตาพุท คลองชวดต้ายิ้ม เป็นต้น แต่คนพื้นที่หลายท่านยังคงเรียกว่าชวด อีกทั้งบางคลองซึ่งเปลี่ยนชื่อเรียกไปแล้วแต่คนในพื้นที่ยังคงเรียกชื่อเดิมเพราะเข้าใจตรงกัน

สำหรับคลองที่มีความยาวพาดผ่านหลายพื้นที่หรืออยู่ในแนวเขตคาบเกี่ยวของสองตำบลมักจะมีชื่อปรากฏอยู่ในเอกสารราชการทั้งสองแห่ง เช่น ตำบลบางเสาธงกับตำบลศีรษะจรเข้ใหญ่มีคลองครุช่วย คลองลำชวดบัว คลองมอญ คลองบางน้ำขาว เป็นต้น ตำบลบางเสาธงกับตำบลศีรษะจรเข้ใหญ่มีคลองอ้อม คลองบางนา คลองต้นไทร และตำบลศีรษะจรเข้ใหญ่กับตำบลบางเสาธงมีคลองไทรตามาก คลองทับยาว เป็นต้น

อนึ่ง ชื่อคลองและบ้านบางแห่งไม่อาจสรุปได้ คือคลองชวดลาน คลองชวดตาเหม คลองอ้อมแก้ว คลองทับทอง และคลองลำกลางพระกะสัน เนื่องจากยังไม่สามารถหาผู้อาวุโสมาอธิบายได้ ผู้วิจัยจึงต้องละที่มาของชื่อคลองดังกล่าวไว้ให้ผู้สนใจสืบค้นต่อไป

อภิปรายผล

อำเภอบางเสาธง ก่อนที่จะยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดสมุทรปราการ พื้นที่นี้เคยเป็นแหล่งผลิตข้าวแห่งหนึ่งของจังหวัดสมุทรปราการมาก่อน การก่อเกิดชุมชนหมู่บ้านและสังคมชานนาในบางเสาธงก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบายให้ราษฎรบุกเบิกพื้นที่ทำนาในสมัยรัชกาลที่ 5 รวมทั้งมีการขุดคลองโดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในขณะนั้นเพื่อเปิดพื้นที่ทำนาให้กว้างไกลออกไปคล้ายกับประวัติคลองรังสิต : การพัฒนาที่ดินและผลกระทบต่อสังคม พ.ศ. 2431-2457 ของสุนทรีย อาสะไวย์ ซึ่งกล่าวเช่นกันว่ารัฐบาลให้ความสำคัญต่อการขยายพื้นที่การทำนาและการขุดขยายคลองทั้งของหลวงและเอกชนเป็นจำนวนมากจนทำให้มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตรังสิต โครงการรังสิตถือได้ว่าเป็นการขุดคลองที่สำคัญอย่างเด่นชัดที่สุดและทำให้คลองรังสิตเชื่อมโยงไปยังคลองอื่น ๆ ได้โดยสะดวก เช่น เชื่อมกับคลองที่อยู่ทางด้านตะวันออกของกรุงเทพมหานคร ได้แก่ คลองประเวศบุรีรมย์และคลองแสนแสบตอนล่าง ต่อมาคลองส่วนนี้ได้เชื่อมกับคลองธรรมชาติที่มีอยู่เดิมในพื้นที่บางเสาธงและกลายเป็นแหล่งน้ำรวมทั้งเป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำเข้าสู่กรุงเทพมหานคร ทั้งยังมีส่วนสนับสนุนทำให้เกิดการบุกเบิกที่นา การเข้ามาอยู่ของคนต่างพื้นที่จนก่อเกิดเป็นชุมชนหมู่บ้านในฝั่งตะวันออกของเมืองสมุทรปราการ

สำหรับเรื่องราวประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมตลอดจนมีลักษณะภูมิประเทศและลำคลองหลายสายของอำเภอบางเสาธงยังมีความสอดคล้องกับคลองและเรื่องราวของบ้านบางพลีด้วย โดยเฉพาะคนที่อยู่ในบางเสาธงส่วนหนึ่งนั้นมีรากเหง้าบรรพบุรุษเป็นคนบางพลี ดังมีข้อมูลตรงกับ การตั้งชื่อคลองและชื่อบ้านในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ของพรรณศิริ แจ่มอรุณ และคณะซึ่งกล่าวถึงชุมชนบางพลีว่า เป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่บนเส้นทางคลองสำโรงเส้นซึ่งเชื่อมระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำบางปะกง

ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 บางพลีเป็นชุมชนที่มีตลาดใหญ่และมีผู้คนเรือนแพอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากทั้งยังมีเส้นทางคลองหลายสายที่เชื่อมโยงมาสู่พื้นที่อื่น ๆ โดยรอบด้วย เช่น ในพื้นที่บางเสาธง เป็นต้น ภายหลังพบว่า คนบางพลีจำนวนหนึ่งได้เข้าไปบุกเบิกพื้นที่ทำนาในบางเสาธง จนกระทั่งได้ก่อเกิดชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งนับเนื่องเป็นเครือญาติกันกับคนบางพลีและทำให้เกิดการติดต่อเคลื่อนไหวไปมาระหว่างคนบางพลีและคนบางเสาธง

ในส่วนของการตั้งชื่อคลองและชื่อบ้านในอำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า มีชื่อที่นิยมนำมาตั้งมากที่สุดมี 4 กลุ่ม คือ

1. ชื่อคน ซึ่งมีทั้งตั้งตามชื่อหรือบรรดาศักดิ์ของชนชั้นนำในท้องถิ่นไปจนถึงชาวบ้านผู้อาศัย มีที่นาหรือเป็นผู้ขุดขุดนั้น ๆ
2. ชื่อพืชพันธุ์ไม้ มีทั้งพันธุ์ไม้น้ำจืดและน้ำเค็ม พันธุ์ไม้ที่มีลักษณะพิเศษหรือเป็นต้นไม้ใหญ่หรือขึ้นอยู่จำนวนมาก
3. ชื่อขนาดหรือทิศทางคลองเพื่อความชัดเจนในการสัญจร
4. ชื่อลักษณะภูมิประเทศ ซึ่งบ่งบอกทำเลเป็นที่ลุ่ม ที่ดอน หนอง เวียง อ่าว เกาะ เป็นต้น ตลอดจนตั้งชื่อตามสรรพสัตว์ต่างๆ สิ่งก่อสร้าง กิริยาอาการหรือเหตุการณ์ ถิ่นฐานดั้งเดิม และเครื่องใช้ไม้สอยในอดีตที่เกี่ยวกับการทำนาและการประมงขนาดเล็ก และความเชื่อหรือตำนาน

การตั้งชื่อคลองและชื่อบ้านของอำเภอบางเสาธง มีแนวคิดของการตั้งชื่อที่เหมือนกันกับแนวคิดของการตั้งชื่อบ้านนามเมืองที่ปรากฏในท้องถิ่นภาคอื่นด้วย ดังเช่น การตั้งชื่อบ้านนามเมืองจังหวัดตรังของวรรณานาวิกรม, เสาวณิต วิงวอน, กุลวดี มกรภิรมย์, อีราวดิ ไตลังคะและวัชรภรณ์ อาจหาญ (2547) การตั้งชื่อบ้านนามเมือง จังหวัดนครราชสีมา ของชื่อผู้เขียน (2554) การตั้งชื่อบ้านนามเมืองในเขตอำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี ของสุปิยา ทาปทา และทัศน์ ทัศนียสนธ์ (2550) และการตั้งชื่อหมู่บ้านในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ของ สรบุศย์ รุ่งโรจน์ และรุ่งวิมล รุ่งโรจน์สุวรรณ (2551) เป็นต้น ซึ่งต่างสรุปว่ามีแนวคิดการตั้งชื่อซึ่งสัมพันธ์กับทำเลที่ตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพ พิษพรรณและภูมิประเทศเป็นสำคัญ และมีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน นอกจากนี้ยังสะท้อนถึงภาพรวมของพื้นที่ทางด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมอีกด้วย

ข้อแตกต่างที่พบเกี่ยวกับการตั้งชื่อคลองหรือชื่อบ้านในพื้นที่บางเสาธงคือ ชื่อคลองทั้งหมดไม่มีชื่อที่สื่อถึงการคมนาคมทางบกเลย และคนในพื้นที่ไม่ได้กล่าวถึงเกี่ยวในลักษณะที่เป็นพาหนะในการเดินทาง ดังนั้นชื่อต่าง ๆ จึงสะท้อนถึงภูมิประเทศของบางเสาธงที่มีคลองและเรือเพราะเป็นพาหนะสำคัญในการขนถ่ายพืชผลและเส้นทางการสัญจรที่สะดวกที่สุด แม้ในช่วงฤดูแล้งที่น้ำคลองน้อยหรือแห้งขอดจนไม่สามารถใช้เรือได้ก็จะใช้วิธีการเดินเท้าทั้งในระยะใกล้และไกลไปยังที่ต่าง ๆ ดังนั้นคลองและเรือจึงมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของผู้คนในบางเสาธงมากกว่าเกี่ยวที่มีความสำคัญต่อพื้นที่ที่ใช้ทางบกเป็นหลัก

นอกจากนี้ยังพบว่า อำเภอบางเสาธง ในบางพื้นที่จะมีเรื่องราวลักษณะเรื่องเล่า (narratives) ที่เป็นตำนานซึ่งถ่ายทอดกันด้วยปากต่อปากสืบกันมาหลายเรื่อง อาทิ เรื่องราวของพระเจ้าตากสินที่เป็นประวัติศาสตร์ชาติไปเชื่อมโยงกับการสร้างองค์พระพุทธรูปหลวงพ่อเขียว วัดหัวคู้ ของตำบลศีรษะจรเข้น้อยหรือเรื่องราวของศาลพ่อเฒ่าซึ่งมีที่มาเกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษของชาวบ้านเกาะพิจิตร กลุ่มคนต่างถิ่นที่อพยพเข้ามาอยู่ในตำบลศีรษะจรเข้ใหญ่ เป็นต้น

เรื่องเล่าเหล่านี้เป็นลักษณะตำนานซึ่งมีเนื้อความที่เป็นจริงปะปนไปกับอภินิหารและความเหลือเชื่อ ทั้งยังมีความสับสนหลายทางเพราะการเล่าแบบปากต่อปากสืบกันมาหลายสำนวน บางเรื่องยังไม่มีมีการพิสูจน์ในทางวิทยาศาสตร์หรือเหตุผลทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี แต่ถ้าพิจารณาตามแนวคิดทฤษฎีของ Claude Levi-Strauss ที่กล่าวว่าเรื่องเล่าในลักษณะตำนานนั้นเป็นวิถีคิดของคนที่ถูกพันอย่างใกล้ชิดกับวิถีแบบธรรมชาติ และจะถ่ายทอดผ่านตำนานปรัมปราโดยเนื้อเรื่องนั้นอาจเป็นไปได้ในความเป็นจริง แต่ก็เป็นภาษาที่เป็นรหัสที่บรรพบุรุษสื่อสารความในใจผ่านมายังชนรุ่นหลังนั้น จึงเป็นไปได้หรือไม่ว่าตำนานเหล่านี้จะเป็นความในใจของบรรพบุรุษที่พยายามสื่อสารผ่านมายังชนรุ่นหลัง โดยให้ตำนานเรื่องเล่าต่าง ๆ เป็นเครื่อง

ยึดเหนี่ยวจิตใจให้คนเกิดการรวมกลุ่มเป็นพวกเดียวกันและมีความเชื่อ นับถือในสิ่งเดียวกันดังเช่นเรื่องราวของพระเจ้าตากกับหลวงพ่อเชียววัดหัวคู้ และเรื่องราวของศาลพ่อเฒ่าของชาวเกาะพิจิตร เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ชุมชนหมู่บ้านเกิดความเข้มแข็ง

อย่างไรก็ดี แนวคิดของการตั้งชื่อคลองและชื่อบ้านที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ล้วนมีจุดประสงค์หลักคือเพื่อให้เป็นไปโดยสะดวกและเกิดความเข้าใจตรงกันของผู้ที่อยู่ในพื้นที่เป็นสำคัญ แต่การตั้งชื่อคลองและชื่อบ้านยังเชื่อมโยงไปสู่เรื่องราวความทรงจำร่วมกันของคนในพื้นที่ ทั้งสะท้อนให้เห็นถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของบางเสาะงในอดีตจวบจนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมดังปัจจุบันตลอดจนแนวโน้มอันอาจเกิดขึ้นในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ปัจจุบันคนดั้งเดิมในพื้นที่บางเสาะงยังมีความผูกพันกันภายในสูง แม้จะมีรูปแบบการดำเนินชีวิตของสังคมเมืองก็ตามแต่ก็ยังพยายามรักษาอัตลักษณ์ (Identity) ของคนท้องถิ่นไว้ เห็นได้จากการสังสรรค์ทางสังคมและวัฒนธรรมในรูปแบบกิจกรรมอื่น ๆ นอกจากกิจกรรมทางศาสนา ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางการสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชน ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะ 2 ประการ คือ

1. ระดับนโยบาย คือ ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น อำเภอบางเสาะง และองค์การบริหารส่วนตำบล ควรพิจารณาความสำคัญของการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสและเร่งรัดให้มีการจัดบันทึกข้อมูลท้องถิ่นอย่างเป็นทางการไว้ในขณะที่ผู้อาวุโสยังมีความทรงจำและสามารถถ่ายทอดเรื่องราวในอดีตได้ดี

ข้อมูลจากคนในพื้นที่ซึ่งมีประสบการณ์และแง่มุมที่หลากหลายทั้งวิถีชีวิตวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษรวมทั้งบุคคลหรือกลุ่มคนที่เคยมีบทบาทความสำคัญในพื้นที่นั้นๆ จะเป็นข้อมูลปฐมภูมิที่ยังไม่เคยได้รับการบันทึกมาก่อนหรือมีน้อย หากไม่แล้วเมื่อปล่อยผ่านไปเนิ่นนาน ผู้อาวุโสซึ่งนับวันจะมีน้อยคนลงไปเรื่อย ๆ และคาดการณ์ได้ว่า ในอนาคตอาจจะไม่สามารถหาคำอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ในอดีตได้อีกเลย

2. เสนอให้นำข้อมูลที่ได้จากข้อคิดเห็นทางคติชนวิทยามาเป็นทุนทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างมูลค่าในลักษณะคติชนสร้างสรรค์ (Creative Folklore) โดยอาจนำข้อมูลคติชนของพื้นที่ทั้งตำนานเรื่องเล่าท้องถิ่นหรือนิทาน มาเป็นแนวคิดต่อยอดในการสร้างผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เช่น อาหาร ขนม และของที่ระลึกต่าง ๆ ตลอดจนออกแบบมาสคอต Mascot ตุ๊กตาทหารเซ้ ให้เป็นตัวแทนชุมชนและเป็นสินค้าที่ระลึกที่สร้างความจดจำ เป็นต้น

รายการอ้างอิง

- ธิดา สาระยา. (2545). *อารยธรรม-วัฒนธรรม ในสังคมไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรรณศิริ แจ่มอรุณ, วุฒิพงษ์ ทองก้อน และ กชพร ขวัญทอง. (2554). *การศึกษาเชิงคติชนวิทยา : การตั้งชื่อคลองและชื่อบ้านในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ*. สมุทรปราการ: มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- วรรณนา นาวิกมูล, เสาวณิต วิงวอน, กุลวดี มกรภิรมย์, อีราวดี ไตลังคะ และวัชรภรณ์ อาจหาญ. (2547). *บ้านนามเมืองจังหวัดตรัง*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี ร่วมเอกชน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ศรัศักร วัลลิโกดม. (2554). *พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สายรุ้งกิจ.
- สรบุศย์ รุ่งโรจน์สุวรรณ และรุ่งวิมล รุ่งโรจน์สุวรรณ. (2551). *รายงานการวิจัยเรื่อง "ชื่อหมู่บ้านในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย"*. เชียงราย: บดินทร์การพิมพ์.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2554). *ประวัติศาสตร์แห่งชาติ "ทำลาย" ประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่น*. ในเอกสารบทปลูกภาพพิเศษ (น. 5-6). สมุทรปราการ: ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- สุปียา ทาปทา และทัศน ทัศนียานนท์. (2550). *รายงานการวิจัยเรื่องชื่อบ้านนามเมืองในเขตอำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี*. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- สุนทรี อาสะไวย์. (2530). *ประวัติคลองรังสิต การพัฒนาที่ดินและผลกระทบต่อสังคม พ.ศ. 2431-2457*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.